

FORRÁSMUNKÁK
ÉS JEGYZETEK

BISZTRAY GYULA

AZ ERDÉLYI TUDOMÁNYOS ÉLET ÉS EGYETEMI GONDOLAT

Az erdélyi tudományos élet és egyetemi gondolat fejlődésének egységes áttekintésére ez a tanulmány az első kísérlet. A részletdolgozatok is kevésbé ismertek és nehezebben hozzáférhetők, semhogy minél teljesebb felsorolásuk itt fölösleges volna.

Összefoglaló munkák

A szorosabb értelemben vett egyetemi eszme fejlődéséről l. : *Márki Sándor és Pisztóry Mór*: A kolozsvári m. kir. Ferencz József-tudományegyetem története és statisztikája (Kolozsvár, 1896). I. fejezetét *Márki Sándortól*: Az egyetem eszméje Erdélyben (1—23. lap). *Szabó Károly* fogalmazásában rövid történeti visszatekintés a kolozsvári egyetem történetére : A kolozsvári m. kir. Ferencz József-tudományegyetem Almanachja és tanrendjének első félévi füzetében 1872 óta. *Imre Sándor*: A felsőbb oktatás Erdélyben 1541—1918, a Magyar Történelmi Társulat „Erdély“ c. 1940. évi kiadványában ; az erdélyi felsőoktatásügyi szervezeti kérdéseinek tömör összefoglalása. Közvetve tájékoztató némely kérdésben a budapesti Pázmány-egyetem története is (jubiláris kiadv.).

Az erdélyi tudományosság történetére első és mindmáig legrészletesebb, bár sokban elavult feldolgozás *Szilágyi Sándor*: Erdély irodalomtörténete különös tekintettel történeti irodalmára (Budapesti Szemle 1858—9. évf.). Az erdélyi történettudósok modern szempontú értékelésére l. : *Hóman Bálint*: A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon. (Bp., 1925. A magyar történelemtudomány kézikönyve. I. köt. 3/A. füzet.)

Adatokban gazdag történeti mű *Jakab Elek* háromkötetes, képmellékletekkel illátott monográfiája : Kolozsvár története. (Bp. 1888.)

Rövid vezérfonal *Jancsó Benedek* Ladihay Vince álnéven írt s középiskolai tankönyvnek szánt Erdély története c. munkája (Kolozsvár, 1923).

Az erdélyi mult mai tudományos szemléletét *Hóman Bálint* és *Szekfű Gyula* Magyar története alakította ki.

I. Erdélyi diákok a középkori egyetemeken (XII—XV. század)

A magyar egyetemekről és középkori műveltségünkről *Hóman—Szekfű*: Magyar történet, I—II. köt. Az első európai és magyar egyetemek szervezetéről : *Fináczy Ernő* A középkori nevelés története. 2. kiad. (Bp., 1926.) *Vass József*: Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt. (Pest, 1862., néhány adalék). *Gábel Asztrik* : Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban (KlNy. Egyet. Phil. Közl. 1938). Nagy Lajos pécsi egye-

temének szervezési munkálatairól *Koltay-Kastner Jenő*: Olasz-magyar művelődési kapcsolatok (Bp., 1941). Mátyás király egyetemalapításaira nézve: *Márki Sándor*: Mátyás király és az iskola (Kolozsvár, 1904).

II. Az erdélyi egyetemi gondolat és a kolozsvári Báthory-egyetem (XVI. század)

Katolikus és protestáns iskoláink megoszlása, külföldi egyetemek látogatása: *Frankl (Fraknoi) Vilmos*: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. (Bp., 1873.) *Szentmártoni Kálmán*: János Zsigmond erdélyi fejedelem élet- és jellemrajza. (Székelykeresztúr, 1934.)

Hodor Károly: Az erdélyi Báthory-egyetem története (30 4r. ívre terjedő, kiadatlan kézirat, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdona). *Vass József*: Az erdélyi róm. katolikusok fő-tanintézete Kolozsváratt (a kolozsvári róm. kat. nyilv. teljes gimn. Évkönyvei 1856—57. tanévi VI. füzetében). *Erdélyi Károly*: A kolozsvári r. kat. főgimnázium története 1579—1898. I. fejezete. (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló kvári r. k. főgimn. Értesítője az 1897—98. tanévről). *Veress Endre*: A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig (Erdélyi Múzeum, 1906. évf.). — Részletes monográfia, oklevéltárral.

Báthory István 1581. május 12-én Vilnán kelt egyetemalapító oklevelét többször kiadták. Legrégibb kiadását ld. *Kaprinai István*: Hungaria diplomatica c. m. I. köt. (Bécs, 1767) 41—45. lap; magyarra fordítva kiadta *Jakab Elek*: Kolozsvár története, II. köt. 269—272. lap.

Az oklevelet Kaprinai nehezen hozzáférhető kiadványa nyomán egész terjedelmében közöljük:

„Nos Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kyowiae, Woliniae, Podlachie Livoniaeque &c. Dominus, nec non Transilvaniae Princeps, ad perpetuam rerum, temporumque memoriam, universis, & singulis, quorum interest, & intererit in posterum, harum notitiam habituris, hæc significamus. Duo sunt, in quibus Principis munus potissimum consistit, quorum alterum est, ut cultus divinus, verus, & germanus inter suos retineatur, qui hominis præcipuus statuitur finis; alterum ut, cuique jus suum reddatur, quod civilis vitæ fundamentum judicatur. In utroque ab initio regiminis nostri in Transylvania etiam præstare aliquid conati sumus; inprimis autem in depellendis erroribus religionis, quibus illa Provincia, divino munere nobis oblata, implicata est, quibus in rebus nulla præstantior ratio se nobis obtulit, quam ut exemplo cæterorum Principum doctos viros, pietate, ac vitæ commendatione insignes in Transylvaniam accerseremus, quorum doctrina, & piis institutis vera pietas in suam antiquam possessionem restitueretur, & sacrarum literarum, atque humanitatis studiis juvenes instructi, alii ad tractandas res sacras, alii ad civilitatis studia aptiores redderentur; quarum quidem rerum causa nostræ gentis homines, longissimas peregrinationes, magno sumptu suscipere sunt coacti: cum neque in Transylvania, neque in ipsa Ungaria, collegia, aut Academiae ullæ haberentur; imo sæpe permultis præclaris ingeniis alio ob sumptuum inopiam proficisci non liceret (rebus Hungariæ Turcica potentia aucta vehementer afflictis) hinc intermissis honestis literis inter militares homines scientia destitutos, etiam pietatis studia refrixerunt, & omnis vitæ elegantia sublata est. Quamobrem ut & Deo, & hominibus vixisse, atque adeo de posteritate bene meriti videremur, ex certa scientia, & multa deliberatione nostra, cum Beatissimo in Christo Patre, & Domino, Domino Gregorio Papa decimo tertio Pontifice Maximo, & Illustrissimo Principe Domino Christophoro Bathory de Somlyo Vajvoda regni Transilvaniae, & Siculorum Comite, Fratrem nostro Charissimo, communicato consilio, scriptis præterea ad Venerabilem Patrem Laurentium Magium, Sacræ Theologiæ Doctorem, Provinciale Societatis Jesu per Bohemiam, & Austriam literis, visum est Claudiopoli, alias Kolosvár, Transylvaniae urbe, in Provinciae limine sita,

& hominum aditu ex Hungaria, Polonia, aliisque locis frequenti, Collegium Societatis Jesu instituere. Qua de familia Societatis Jesu eo potissimum nomine suscepta nobis est cogitatio, quod testatum jam illa, apud omnes fere populos Christianos fecerit, de suo præclaro, utilique in Ecclesia, & Republica instituto, & munere, quo ex præscripto ordinis sui, tam bonis, humanioribusque literis, & disciplinis omnibus, quam moribus, bonis juventutem imbuere, & erudire, & tam in Ecclesia, quam Scholis, piis ministeriis, studiisque, quibus assiduo ejus Societatis Patres incumbere debent, ingeniorum cultui, ac animarum saluti studere tenentur. Ac ne hujus consilii fructus subditis nostris Transylvanicis, cæterisque vicinis locis diutius deberet, nil nobis prius putavimus, quam ut vel ad ipsum bellum abhinc biennium procincti, & jam Vilna urbe nostra relicta, versus Polociam cum exercitu nostro profecti, Venerabilem olim Patrem Franciscum Sunyerinn, per Regnum nostrum Poloniae Societatis Jesu Provinciale, in castra nostra evocaremus, & cum eo de mittendis sumptu nostro in Transylvaniam e Societate Jesu, aliquot doctis viris ageremus, quod ipse pro suo studio erga Rempublicam Christianam non modo promovendum suscepit, sed etiam se aliquos ex Societate in Transylvaniam deducturos recepit; quam quidem voluntatem nostram paullo post (dum nos obsessa arce Polocensi, in ea recuperanda a Mosco hoste nostro, magnique Ducatus nostri Litvaniae laboraremus) deductis duodecim, vel eo amplius, ad docendum interioris doctrinae, & probitatis Viris, qui in vinea Domini cum fructu operarentur, perfecit, minime longinquitate itineris, multo minus vario discrimine, cui homines interdum peregrinantes sunt obnoxii, deteritus. Quare nos respectu, & causa istius muneris praedictae Societatis Jesu, quod ex ordinis sui legibus, & institutis, cum literis disciplinisque tradendis, dum pietatis, religionis, ac bonorum morum propagatione ab ea praestari debet, pro nostra in religionem, humaniores literas, & ipsam Provinciam nostram Transylvaniam, cujus saluti, uti libertati, humanitati, ac ornamentis consulere hac in re voluimus, ex certa scientia nostra, animoque bene deliberato, & maturo consilio, in Jesu Christi Domini nostri Sacrosancto nomine, in civitate nostra Claudiopolitana, alias Kolosvár nuncupata, Collegium Societatis Jesu fundamus, facimus, instituimus, ordinamus, & erigimus, & bonis, redditibusque infra scriptis afficimus. Quam foundationem perpetuis futuris temporibus in omne ævum valere volumus, attribuentes praedictae Societati Jesu, accedente auctoritate Apostolica, Monasterium desertum, olim Ordinis Franciscanorum fratrum, libertate Regum Hungariae exstructum, in platea Farkas-utcza, muro civitatis contiguum, cum templo, hortis, aris, turribus, atque adeo locis omnibus circumjacentibus, juxta mœnia Civitatis, in quorum usu, ac possessione praedicti fratres Franciscani antiquitus fuerunt, praeterea domum proximam, in qua olim religiosae Virgines habitabant, ut in ea Schola aedificaretur, cum omnibus rebus ad eam quomodocunque pertinentibus, liberando eadem loca, & ipsam Societatem Jesu ab omni jurisdictione, onere, & servitute civili, causarum omnium saecularium, & earum, quae fori Ecclesiastici non erunt; notionem tantum Illustrissimo praedicto fratri nostro Charissimo, reliquisque successoribus nostris reservantes. Ut vero isti Collegio a nobis, ut supra dictum est, instituto, ne ad jura, ornamenta, praeminentias, ad consuetudinem reliquarum in orbe Christiano Academicarum, desit, ex Regia nostra singulari gratia, vigore praesentium statuimus, & decernimus, ut qui in humanioribus literis haebraeis, graecis, & latinis cum laude versatus fuerit, & postea ad alterutrius facultatum, sive Theologiae, sive Philosophiae fastigium, argumentis prius doctrinae suae editis, judicio Collegii pervenire voluerit, ad gradus, & Baccalaureatus, & Magisterii & Doctoratus promoveri possit. Quae quidem promotio tantum dein juris, dignitatis, praeminentiae, ornamentum habeat, quantum istiusmodi promotiones in Italiae, Galliae, Hispaniae, & Germaniae Academicis de jure & consuetudine habere solent, & possunt. Quod ut auctoritate Pontificis Maximi sanciat, & privilegia justae universitatis hoc Collegium omni ex parte obtineat, apud Sedem Aposto-

licam contendemus. Pro Societatis autem ejusmodi sustentatione Abbatiam Beatissimæ Virginis Mariæ de Colosmonostora, cum antiquo pago, qui pæne conjunctus est suburbio civitatis præfatæ Colosvár, & aliis totalibus, & integris possessionibus — in Comitatu Coloscensi existentibus, sitis (quæ cuncta bona Abbatia præscriptæ, post novissimum reditum in regnum Transylvania, Serenissimæ olim Domina Isabella Regina Hungariæ &c. & filii sui Serenissimi quondam Principis, Domini Joannis II. Electi Regis Hungariæ, felicissimarum recordationum, in comitiis generalibus ad festum Beatæ Catharinæ Virginis, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto in Civitate Colosvár celebratis, una cum aliarum Ecclesiarum Transylvanicarum bonis, consensu omnium statuum, & ordinum ejusdem regni Transylvania ad publicum Fiscus usum applicata, & redacta, huicque ad dispositionem & facultatem Serenissimæ dictæ Reginae Isabellæ, & filii ejusdem domini Joannis II. præfati Electi Regis Hungariæ translata fuere, denique consequenti tempore, ex gratia, & liberalitate ab eodem Joanne Rege jure perpetuo ad Magnificum quondam Franciscum Forgacs de Gyemes pervenere: eo vero in Italia nullis relictis liberis defuncto, cum ad fiscum publicum iterum recidissent, postea ex commemoratis possessionibus tres totatos (*totales*) & integræ - - excellenti Georgio Blandrata Doctori medico nostro, pro suis in nos præstitis fidelibus servitiis, jure perpetuo collatæ; porro per eum Georgium Blandrata eadem tres præfatæ possessiones consensu nostro, summa quinque millium florenorum fidelibus nostris Magnificis Alexandro Kendy de Lona, & Wolffgango Bánffy Lossonczy venditæ, ac postremum propriis nostris sumptibus dinumerata, ac soluta eadem quinque millium florenorum commemoratis Alexandro Kendy, & Wolffgango Bánffy summa ad prædictam Abbatiam, possessionem a commemoratis Alexandro Kendy, & Wolffgango Bánffy recuperatæ eidemque Monasterio de Colosmonostora restitutæ sunt) simul cum cunctis suis utilitatibus, & pertinentiis quibuslibet &c. commemorato collegio Societatis Jesu dedimus donavimus, & contulimus: quemadmodum vigore præsentium damus, donamus, & conferimus &c. In quorum omnium fidem diploma hoc nostrum manu nostra subscripsimus, & sigillo nostro, quo in rebus Transylvanicis utimur, pendenti mandavimus sigillari. Datum per manus Magnifici fidelis, nobis sincere dilecti Martini Berzevicey, Equitis, & nostri per Transylvaniam Cancellarii, ac Capitanei Stargas dicti, in arce nostra Regia Vilmensi, duodecima die Mensis Maji anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo primo, regni vero nostri quinto. Manus vero subscriptio a læva domini Regis talis erat: *Stephanus Rex mp.* Cancellarii vero a dextra: *Martinus Berzevicey per Transylvaniam Cancellarius.*

Biró Vencel: A Báthory-Apor szeminárium története. (Kolozsvár, 1935.) A Báthory művelődéspolitikáját jellemző idézet: *Czövek István:* Somlyai Báthory István erdélyi fejedelem, azután lengyel király élete (Pest, 1817); az idézett hely: I. köt. 147—148. lap. *Lukinich Imre:* Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király emlékezete. (Bp. 1935.)

Velics László S. J.: Vázlatok a magyar jezsuiták multjából (1560—1773). I—III. füzet (Bp. 1912—1914.) — az ellenreformáció gyökerei, a jezsuiták Erdélyben, Báthory jezsuitái, a nevezetesebb jezsuita páterek élet- és jellemrajzai. Szántó István részletes élet-rajza: *Fraknói Vilmos:* Egy magyar jezsuita a XVI. században: Szántó István élete. (Bp. 1887.) újabb méltatása: *Gyenis András*tól (Magyar Kultúra, 1941. 15—16. sz.)

Arra nézve, hogy Káldy Gy. Biblia-fordítása a Szántó-félcé kézirat fölhasználásának eredménye, l. *Rosty Kálmán:* Adatok a magyarhoni Jézus-társaság könyvészetéhez (M. Könyvszemle, 1881. évf. 227. l.)

Baranyai Decsi Jánosról l. *Toldy Ferenc* életrajzi tanulmányát Összegyűjtött munkái I. kötetében (Bp. 1868.)

Lencsés György kéziratos művének erdélyi vonatkozásairól: *Varjas Béla*: Egy XVI. századi magyar nyelvű orvosi kompendium (Bp. 1940).

Erdély XVI—XVII. századbéli nyomdai viszonyaira I. *Fitz József*: A könyv sorsa Erdélyben (a M. Tört. Társ. Erdély c. kiadványában. 1940).

III. A kálvinista Erdély főiskolai törekvései (XVII. század)

Bethlen Gábor művelődéspolitikája: *Acsády Ignác*: Bethlen Gábor udvara (Gindely Antal: Bethlen Gábor életrajzának függeléke. Bp. 1890). *Szekfü Gyula*: Bethlen Gábor (Bp. 1929). *Makkai Ernő*: Bethlen Gábor országalkotó politikája. 2. kiad. (Bp. 1929). *Biró Vencel*: Bethlen Gábor és az erdélyi katolicizmus (Kolozsvár, 1929).

A Bethlen-kollégium története: *P. Szathmáry Károly*: A gyulafehérvár-nagyenyei Bethlen-főtanoda története (Nagyenyed, 1868.). *Nagyenyedi Album*. Szerk. Lukinich Imre (Bp. 1926.). *Bisztray Gyula*: Nagyenyedi Helikon. I. rész. (Nagyenyed, 1933). *Herrmann Antal*: Opitz Márton Erdélyben (Bp. 1876). *Jakab Béla*: Opitz Márton a gyulafehérvári Bethlen-iskolánál (Pécs, 1909). *Kvacsala János*: Bisterfeld János Henrik élete (Századok, 1891). *Kremmer Dezső*: Apáczai Cseri János élete és munkássága (Bp. 1911). *Dézi Lajos*: Szenczi Molnár Albert (Bp. 1897.). — *u. a.*: Kis Miklós és Pápai Páriz Ferenc (Bp. 1899).

Erdély nevezetesebb iskolái a XVII—XVIII. században:

Protestáns iskolák: *Török István*: A kolozsvári ev. ref. collegium története. I—III. köt. (Kolozsvár, 1905). *Gál Kelemen*: A kolozsvári unitárius kollégium története, 1568—1900 (Kolozsvár, 1935). *Koncz József*: A marosvásárhelyi ev. ref. régi iskola ismertetése 1557—1718-ig (Marosvásárhelyt, 1884).

Katolikus iskolák: *Vass József* id. műve. *Erdélyi Károly* id. műve. *Cséplő Péter*: A nagyváradi róm. kat. főgymn. története (Nagyvárad, 1894.). *Daróczi János*: A székelyudvarhelyi r. kat. főgymn. története (Az 1895—96. tanévi Értesítőben).

IV. A felújított jezsuita, később piarista egyetem (XVIII. század)

Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. 1740—1780. I—II. köt. (Bp. 1899—1902.) M. T. Akadémia kiad. *Erdélyi Károly* id. műve. *Salzbauer János*: A kolozsvári kegyes-tanítórendi társház és róm. kat. főiskola évszázados történeti vázlata (A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári róm. kat. főgymn. 1876/7. tanévi Értesítőjében, 1—52. lap. Kolozsvár, 1877.).

Az egyetem, ill. lyceum tanárainak életrajzi adatai *Szimyei József*: Magyar írók c. 14 kötetes biobibliográfiájából és önálló monográfiákból, mint pl.: *P. Pinzger Ferenc S. J.*: Hell Miksa emlékezete. I—II. köt. (Bp. M. T. Akadémia. I. 1920., II. 1927).

Az erdélyi tudományosság hőseiről: *Gr. Mikó Imre*: Bod Péter élete és munkái (Bp. Szemle, 1862). *Révész Imre*: Bod Péter mint történetíró (Kolozsvár, 1916). *Gr. Mikó Imre*: Benkő József élete és munkái (Pest, 1867). *Ernyey József*: Benkő József természettudományi hagyatéka (Botanikai közlemények 29. köt. Bp. 1932).

V. Magasműveltség egyetem nélkül (1784—1872)

A kolozsvári diákéletéről I. *Jósika Miklós*: Emlékirat I. köt. (Pest, 1865). Juhász Albert esete *Jancsó Benedek* id. művében és *Bisztray Károly* emlékirataiban (A régi Erdély, Napkelet, 1938. szept. I. sz.)

A tudóstársasági és közgyűjtemény-alapítási törekvésekről: *Kelemen Lajos*: Törekvések egy erdélyi múzeum alapítására (Erdélyi Múzeum 1909. évf.). *U. a.*: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület multja és jelenje (Kolozsvár, 1909). Mindkét dolgozatban adalékok Bod Péter, Aranka György, Döbrentei Gábor, Bölöni Farkas Sándor, gr. Kemény József és Sámuel, valamint Kővári László munkásságához. *Hofbauer László*: Az erdélyi akadémiai mozgalmak története a legrégebb időktől az impériumváltozásig (Asztalos Miklós: A történeti Erdély, Bp. 1936). *Vita Zsigmond*: Erdélyi művelődési törekvések száz évvel ezelőtt (Magyar Kisebbség. 1941. 1. sz.)

A szebeni egyetem terve ellen ld. többek között a Kolozsvári Lap 1851. júni. 24. számát. Az orvosképzésről *Maizner János*: A kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet történeti vázlata 1775—1872. Kolozsvárt, 1890. · Mátyus Istvánról *Magyary-Kossa Gyula*: Magyar orvosi emlékek. IV. köt. (Bp. 1940.).

Az erdélyi tudományosság hőseiről: *Jancsó Elemér*: Aranka György élete és munkássága (Klny. a „Magyar irodalomtörténet 1939“ c. évkönyvből). *Br. Kemény Zsigmond*: Történelmi és irodalmi tanulmányok (id. Szász Károly) (Bp. 1907). *Duka Tivadar*: Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai (Bp. 1885). *Cholnoky Jenő*: Kőrösi Csoma Sándor (Bp. é. n.). *Woyciechowsky József*: Sipos Pál élete és matematikai munkássága (Bp. 1932. Közlemények a debreceni tudományegyetem matematikai szemináriumából. VI. füzet). *Dávid Lajos*: A két Bolyai élete és munkássága (Bp. 1923).

★

SZABÓ T. ATTILA AZ ERDÉLYI MÚZEUM EGYESÜLET TÖRTÉNETE

Az Erdélyi Múzeum Egyesület előzményeit még az egyesület alapítási évében összefoglalta *Szilágyi Sándor* „Az Erdélyi Országos Múzeum előzményei“ című cikkében (Budapesti Szemle, VII. 1859. 325—358.) Ugyanekkor *Jakab Elek* tájékoztatta a magyar tudományos életet az egyesület megalakulásának körülményeiről (Uo. 349—76.). Természetesen nagyon érdekes végigkövetni a megalakulás előzményeit és később az egyesület történetét az egykori hírlapokban és folyóiratokban. Mindenesetre jellemző az, hogy nem egyszer a napilapok vezércikkei az egyesületről szólnak. Az EME részletes története azonban mindeddig még nem jelent meg. Az ötvenéves fennállás alkalmával (1909), elhatározták egy nagy emlékkönyv kiadását, de ez csak részben készült el. Ebbe *Kelemen Lajos* írta meg részletesen az egyesület történetét. Tanulmányának első része „Törekvések az Erdélyi Múzeum alapítására“ címen az Erdélyi Múzeum XXIV (1909). 353—75. lapján látott napvilágot. Az emlékkönyv megjelenését a háború, később a román uralom akadályozta meg, de a terjedelmes, mintegy 76 negyedréten lapon megírt, ki is nyomtatott, de az emlékkönyv félbemaradása miatt meg nem jelent tanulmányt a szerző szíveségéből magam felhasználhattam. E tanulmány eredményeit foglalta össze ugyanő dióhéjban „Az Erdélyi Múzeum Egyesület multja és jelenje“ című kis tájékoztatójában (Kolozsvár, 1909. 68. l.). E két tanulmány az egyesület történetére nézve a legteljesebb és legteljesebb tájékoztató. Ezek alapján vázolta *dr. Kántor Lajos* később az egyesület történetét és sorsdöntő kérdéseit akkor, mikor a román kormányzat a leghevesebb támadásokat intézte az egyesület ellen (Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái. Kolozsvár, 1930. Erdélyi Tudományos Füzetek 23. sz.); ugyanő az egyesület magyar jellegének további bizonyosságára újra kiadta gr. Mikó Imrénének az egyesület megalakítása érdekében 1856-ban közreadott Szózatát (Kolozsvár, 1931. Erd. Tud. Füz. 37. sz.). Az egyesület részletes története az évi titkári jelentésekből, vándorgyűlési beszámolókból (Erdélyi Múzeum, az EME évkönyvei, vándorgyűlési emlékkönyvek) tisztázható; a román uralom alatti évek történetét főként *dr. Kántor Lajos* évenkénti titkári beszámolóiból (Erdélyi Múzeum) és az

ugyancsak tőle összeállított „Az Erdélyi Múzeum Egyesület története 1924-től napjainkig“ (Erdélyi Múzeum. 1930. 1—17.) című vázlatból ismerjük meg. Gr. Wass Ottilia hagyatékának román uralom alatti jelentőségére vonatkozólag I. dr. Kántor Lajos „Czegei gr. Wass Ottilia az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagy jötevője“ című életrajzi méltatást (Uo. XLIII (1938). 85—106. és Erd. Tud. Füz. 96. sz.). Ez egyesület erdélyi tudománypolitikai jelentőségét főként szakosztályainak munkásságában szépen mutatja a hetvenöt-éves évforduló alkalmával dr. György Lajos szerkesztette emlékkönyv. (Az Erdélyi Múzeum Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése 1859—1934-ig. Kolozsvár, 1930. 344 l.).

★

MAKKAI LÁSZLÓ

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM TÖRTÉNETE 1872—1919

Az egyetem történetének 1872—1919 közé eső korszakát részletesen megírta Márki Sándor „A m. kir. Ferencz József tudományegyetem története 1872—1922“ című művében (Bpest, 1922. 177 l.). A hallgatóság létszámára vonatkozó adatokat az egyetem évkönyveiből vettem [A kolozsvári magyar királyi (1881-től: m. kir. Ferencz József) tudományegyetem Almanachja. Kolozsvár, 1873—1918]. — Jelent meg még egy kisebb igényű ismertetés is „A kolozsvári orvosi egyetem és tanári kara“ címen (szerző nélkül). Ország-Világ 1903. 18. sz. 346—7. l. — A Pázmány Péter tudományegyetemre került tanárookra vonatkozólag adatokat találhatni az egyetem részletesen megírt történetében (L. alább Mátrainál). — A szerző tanulmányát magábafooglaló rész már ki volt nyomva, mikor sikerült hozzájutnunk Engel Rudolf: „A m. kir. Ferencz József-tudományegyetem belgyógyászati klinikájának és tanszékének története. 1872—1930.“ (Szeged, 1931. 99. l. — Acta. Sect. Med. Tom. V.) című művéhez. Sajnos, ebből már nem kerülhetett be kiadványunkba két olyan orvostanár (Incseli Szóts József, Machik Béla) képe, akikről semmiképpen sem sikerült máshonnan felvételt szereznünk (A szerk.).

★

MÁTRAI LÁSZLÓ

A KOLOZSVÁRI EGYETEM ÉS AZ EURÓPAI TUDOMÁNYOSSÁG

Szinyei József: Magyar írók élete és munkái I—XIV. köt. Bpest, 1891—1914. Új sorozat. Irja és szerk. Gulyás Pál. I—III. Bpest, 1939—1941.

Márki Sándor: Az egyetem eszméjének s a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tud. Egyetemnek története. Kolozsvár, 1896. (Acta reg. scient. universitatis Claudiopol. II. fasc.)

A Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem története. I—IV. Irták Hermann Egyed, Artner Edgár, Eckhart Ferenc, Györy Tibor és Szentpétery Imre. Bpest, 1935—1938.

Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Bpest, 1929—1940 (Magy. Orvosi Könyvkiadó Társ. Könyvtára 121—122., 128., 168. köt.). — Concha Győző: Brassai Sámuel emlékezete. Bpest, 1904. (Olcso Könyvtár. 1357—58. sz.) — Fitz József: Brassai Sámuel. Új kiad. Bpest, 1912. — Kaiblinger Fülöp: Brassai Sámuel nyelvtanítási reformja (Bpesti IV. ker. Főreálisk. értesítője 1909—10.). — Kerekes Sándor: Lomnitz Melzl Hugó 1846—1908 (Minerva-Könyvtár. 107.). — Török Aurélról Bartucz Lajos:

A magyar ember (Magyar Föld, Magyar Faj. 4. köt. 88—111. 1.). — *Böhm* Károly élete és munkássága. Szerk. Kajlós Imre. I—III. köt. Besztercebánya, 1913. — *Pauler* Ákos : *Böhm* Károly emlékezete (Akad. Emlékbeszéd. XVIII. 17.). — *Halasy-Nagy* József : *Pauler* Ákos 1876—1933. (Minerva-Könyvtár 44.). — *Kornis* Gyula : Új magyar filozófiai rendszer. *Pauler* Ákos filozófiája (Minerva I. évf.). — *Pauler* Ákos emlékkönyv. Bpest, 1934. (A Magy. Filozófiai Társ. Könyvtára. 6.) — *Berzeviczy* A. — *Erekly* K. — *Hegedüs* L. : *Concha* Győző emlékezete (Akad. Emlékbesz. XXII. 10.). — *Magyary* Géza : *Plósz* Sándor ig. és t. tag emlékezete (Akad. Emlékbesz. XX. 1.). — *Gombocz* Zoltán emlékezete. Beszédék és megemlékezések. Bpest, 1935. — *Hegedüs* István : *Hóman* Ottó †. (Egyet. Phil. Közlöny. XXVII. 1903. 439. 1.). — *Ortvay* Rudolf : *Tangl* Károly 1869—1940. Bpest, 1940. (Mat. és Fiz. Lapok. 47. köt. 1—12. 1.). — *Högyes* Endre : Emlékbeszéd *Fodor* József fölött (Akad. Emlékbesz. XI. 9.). — *Sugár* K. Márton : *Labyrinthus* és mystagmus. Megemlékezés *Högyes* Endréről. Bpest, 1909. — *Tangl* Ferenc : Emlékbeszéd *Högyes* Endre felett (Akad. Emlékbesz. XIV. 9.).

★

GYÖRGY LAJOS

AZ ERDÉLYI KÖNYVTÁRÜGY ÉS A KOLOZSVÁRI EGYETEMI KÖNYVTÁR

I. A könyvtár-történet adatai legnagyobb számmal a *Magyar Könyvszemle* és a *Magyar Minerva*, a magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyvének évfolyamaiban (I—V. k. Bp. 1900—1915) találhatóak. Az egyes részletekre vonatkozólag l. *Iványi Béla* : Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon. 1331—1600. Bp. 1937. (Kny. a M. Könyvszemle évfolyamaiból). *Gál Kelemen* : A kolozsvári unitárius kollégium története. Kvár, 1935. II. 187—198. 1. *Török István* : A kolozsvári ev. ref. collegium története. Kvár, 1905. III. 305—329. 1. *Brüll Emánuel* : A református kollégium könyvtára (Ifjú Erdély, 1935. 6. sz.). *Szarvasi Margit* : Magánkönyvtáraink a XVIII. században. Főpapok és főurak, nemesek és polgárok gyűjteményei. Bp. 1939. *Varju Elemér* : A gyulafejérvári Batthyány-könyvtár. Bp. 1899. (Kny. a M. Könyvszemle évfolyamaiból). *Gulyás Károly* : Gróf Teleki Sámuel könyvtáralapítása (Pásztortűz, 1925. 11. sz.). *U. ő.* : Gr. Teleki Sámuel marosvásárhelyi könyvtáralapítása (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Sepsiszentgyörgy, 1929. 202—207. 1.). *Gr. Teleki Domokos* : A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története. Kvár, 1931. (Erdélyi Tud. Füzetek, 29. sz.). A statisztikai adatokra vonatkozólag l. *György Aladár* : Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. Bp. 1886. *Magyar Statisztikai Évkönyv*. Új f. XVIII. Bp. 1911. *Magyar Statisztikai Szemle* 1940. 8—9. sz. Nevezetesebb összefoglalások : *Erdélyi Pál* : Az erdélyi könyvtárakról (Erdélyi Múzeum, 1912. 127—149. 1.). *Gulyás Pál* : A könyv sorsa Magyarországon (Magyar Könyvszemle 1923—1924. évf.). *Hóman Bálint* : Múzeumok, könyvtárak, levéltárak (Magyary Zoltán : A magyar tudománypolitika alapvetése. Bp. 1927. 295—331. 1.). *Sulyok István és Fritz László* : Erdélyi magyar évkönyv. 1918—1929. Kolozsvár, 1930. 160. 1. *Fitz József* : A könyv sorsa Erdélyben (Erdély. Kiadja a M. Tört. Társulat. 1940. 179—187. 1.) *György Lajos* : Erdély könyvtár- és levéltárügye. Pécs, 1941.

II. A kolozsvári Lyceum-Könyvtárról l. *Erdélyi Károly* : A kolozsvári r. kath. főgymnasium története. 1579—1898 (Kolozsvári róm. kath. főgymnasium Értesítője az 1897/8. tanévről.). *Veress Endre* : A kolozsvári Báthory-egyetem története (Erdélyi Múzeum, 1906. 260. 1.). *Baráth Béla* : A kolozsvári régi egyetemi könyvtár (Erdélyi

Tudósító, 1941. 10. sz.). Az adatok nagy részét a Lyceum-könyvtár levéltárából merítettem.

III. Az Erdélyi Múzeum könyvtárának adatait az *Erdélyi Múzeum 1874—1916.* évfolyamaiból, illetőleg az *Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve 1906—1914.* kötetéből, a könyvtárigazgatók évi jelentéseiből szedtem össze. L. továbbá *Kelemen Lajos*: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület multja és jelenje. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum tárai. Kvár, 1909. *Veress Endre*: Gróf Kemény József (1795—1855). Kvár, 1933 (Erdélyi Tud. Füzetek, 55. sz.).

IV. Az Egyetemi Könyvtár történetének forrása az *Acta universitatis litterarum regiae hungaricae Francisco-Josephinae Kolozsvariensis.* 1873—1916. k. Ennek alapján érinti egyes részleteit *Márki Sándor*: A M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem története. 1872—1922. Szeged, 1922. Az Egyetemi Könyvtár történetével foglalkozott *Erdélyi Pál* is. „Van rá reményem, — írta az 1908—09. évi jelentésében, Acta 130. l. — hogy ily természetű dolgozatomat külön is kiadhatom, aminthogy ezzel úgy a hazai, mint a külföldi irodalomnak tartozunk is.“ Irodalmi hagyatékában fia, Erdélyi Mihály tanár, szívesességéből hozzá is fértem anyaggyűjteményéhez és dolgozatának első fogalmazásához (38 gépirásos és kézírással erősen átjavított ívlap), amelynek utolsó fejezete Ferenczi Zoltán időszakával foglalkozik. Kár, hogy a dolgozat nem készült el; szempontjainál fogva csonkán is érdemes volna a kiadásra. Az Egyetemi Könyvtár jövő monografusa majd nem nélkülözheti.

V. A román megszállás időszakára vonatkozólag l. *Barbul, Eugen*: Biblioteca Universităţii Regele Ferdinand I. din Cluj. 1935. 147. l. *Muşlea, Ion*: Biblioteca Universităţii din Cluj. Extras din „Boabe de Grau“ Anul I. Nrul 5. 1930. 18 l.

SZABÓ T. ATTILA

A KOLOZSVÁRI EGYETEM ÉPÍTKEZÉSEINEK TÖRTÉNETE

Kolozsvárnak az 1870-es évekbeli lakosság- és épületviszonyaira vonatkozó adatokat a következő forrásból vettem: „Kolozsvár sz. kir. város lakosai és lakásai az 1869—70-i népszámlálás szerint.“ Népszámlálási bizottság jelentése. Jegyzetekkel kísérte *Kővári László*, bizottsági elnök. Kolozsvárott, 1870. 63 l. — Az egyetem építkezéseire vonatkozólag legalaposabb és legrészletesebb összefoglalás abban az emlékkönyvben jelent meg, amelyet a magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlése tagjainak részére az egyetem orvosi kara adott ki. Címe: *Emlékkönyv.* A kolozsvári magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlése tagjai részére. Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium költségén a kolozsvári egyetem orvosi kara. Budapest, 1903. 418 l. — Az építkezésekről valószínűleg e mű alapján ír *Márki Sándor* is az egyetem alapításának 50. évfordulóján a száműzetés éveiben megjelent egyetem-történetében (A m. kir. Ferencz József-tudományegyetem története. 1872—1922. Szeged, 1922. 177 l.). Az 1903 utáni egyetemi építkezéseknek vázolatát viszont magam is ez utóbbi munka alapján végezhettem. Természetesen kiegészítettem e képet az egyetem *Acta*-iból, az Erdélyi Pál szerkesztésében megjelent Erdélyi Múzeum Évkönyveiből az egyetemi épületek, illetőleg különlegesen a könyvtár építkezéseire vonatkozó adatokkal. Az egyetemi épületekről a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium adott ki egy hatalmas képes művet (A Királyi Magyar Egyetemek épületei. Bp. 1900. I—II. köt.). — Az építkezésekről szóló rész végén álló Puscariu-féle idézet a volt kolozsvári román egyetem első évkönyvéből való (Vö. Anuarul Universităţii din Cluj. Kolozsvár, 1921. 9—11. l.).

RUDAI REZSŐ
DIÁKJÓLÉTI MUNKA A FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEMEN
1872—1940

Márki Sándor: Mátyás király és az iskola. Kolozsvár, 1904. *Márki Sándor*: A kolozsvári egyetem története. Kolozsvár, 1896. *Zolnai Béla*: Erdély egyeteme. Budapest, 1940. A m. kir. Ferenc József Tudományegyetem évkönyvei és beszámolóí, 1872—1940. A m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának évi Jelentései. 1923—1940. *György Lajos*: Jelentés a kolozsvári egyetemi Diákvédő Hivatal 1940—41. tanévi működéséről, Kolozsvár 1941 (Sokszorosított gépirat).

★

GÁLDI LÁSZLÓ
AZ ERDÉLYI MAGYAR TUDOMÁNYOSSÁG ÉS A KOLOZSVÁRI EGYETEM
HATÁSA A ROMÁN TUDOMÁNYRA

Az itt kifejtett tudománytörténeti összefüggéseket külön tanulmányban még nem dolgozták fel. A román-magyar szellemi kapcsolatokról általában vö. *Tamás L.*: Az erdélyi oláhság (A történeti Erdély c. kötetben, Budapest, 1936), *Sulica Sz.*: A magyar irodalom és művelődés hatása a román irodalom és művelődés fejlődésére. Szeged, 1937, valamint *Gáldi L.*: A román irodalomtörténet tájrajzi problémái. Apollo, I. (1935). A protestáns korszakról *Juhász István* írt: A reformáció az erdélyi románok között. Kolozsvár, 1940. Deodato adata: Acta Slavorum Merid. XVIII., 141. l. A magyar humanizmus hatásáról: *L. Gáldi*: L'influsso dell'umanesimo ungherese sul pensiero rumeno. Budapest, 1940. A jezsuiták román vonatkozású munkáival *Veress E.* foglalkozott: Bibliografia Româno-Ungară, I. Az orvostörténeti adatok *V. L. Bologa* nyomán: Contribuțiuni la istoria medicinei în Ardeal. Kolozsvár, 1927. Lázár Györgyről 1924-ben, Murgu E.-ről 1937-ben jelent meg *G. Bogdan-Duică* jó monografiája. A Kárpátokon túla átment tanult erdélyi románok adatait *Moisil I.* gyűjtötte össze Româniî ardeleni din Vechiul Regat c. dolgozatában (1929); hasznos munka még ezenkívül *D. I. Goga* tanulmánya: Școla ardeleană în Mantenia și Moldova. Arad, 1927. — A kolozsvári egyetem román hallgatóira vonatkozó adatok az egyetem hivatalos kiadmányaiból (Acta, Tanrendek) származnak. *Szádeczky Gy.* cikke: Boldogulásunk kérdéséhez. Acta Univ. Franc. Jos. 1907—8. Fasc. II. 1. kk.1. *Szilágy* idézett műve a Renașterea limbii românești, Kolozsvár, 1879. *Moldován*-idézeteinket ld. Ungaria, III., 269. l. és Acta 1902—3. III. 22 (Magyar hatások a románságban). A kolozsvári és budapesti román hallgatókról *E. Dăianu*: Studentimea din Cluj înainte de unire, *O. F. Popa*: Despre societatea „Petru Maior“ (mindkét tanulmány az Almanahul Soc. Acad. „Petru Maior“ 1919—1929 c. kiadványában jelent meg). Az Eötvös Collegiumra vonatkozó adatokat dr. *Szabó Miklós*, a Collegium jelenlegi igazgatója volt szíves rendelkezésünkre bocsátani. A Bogdan-Duică-ra vonatkozó *Pușcariu*-idézet: In memoria lui Bogdan-Duică. Kolozsvár, 1935, 8. l.

★

BIRÓ SÁNDOR
A KOLOZSVÁRI EGYETEM A ROMÁN URALOM ALATT

A kolozsvári magyar egyetem helyiségében létesített román egyetem történetének elsődleges forrásai az egyetemi évkönyvek. Ezek évenként, eleinte meglehetősen rendszer-telenül szerkesztve „Anuarul Universității din Cluj“ címen jelentek meg. Némelyikből

hiányzik egyik-másik kar munkásságának ismertetése, vagy a hallgatók létszáma, mert a kar dékánja nem írta meg idejében beszámolóját. Az első rendszeres statisztikát az 1924-i kiadványban találjuk. A hallgatók nemzetiségi adatait csak 1930-tól kezdve közlik. Tanulmányom statisztikai adatainak legnagyobb része ezekből az évkönyvekből való. Az egyetem elrománosításáról, ennek előzményeiről és az 1929-ig terjedő időről összefoglalást ad *Ghibu Onisifor* említett „Universitatea Daciei Superioare“ című, 1929-ben megjelent, szélsőséges magyargyűlölettől fűtött munkája. Szerző minden eszközzel a román egyetem és műveltség felsőbbrendűségét akarva kimutatni, bámulatraméltó buzgósággal igyekezett összeszedni és csoportosítani azokat az adatokat, melyek szerinte a magyar egyetem és műveltség alacsonyabbrendűségét bizonyítják. Másik két munkája : „Universitatea din Cluj și Institutele ei de educație“ (Kolozsvár, 1922.), valamint az 1939-ben megjelent „La a douazecea aniversare a Universității Daciei Superioare“ ugyancsak érdekes adatokat tartalmaz az egyetem történetére vonatkozólag. Az előbbi tulajdonképpen a szerzőnek I. Ferdinánd román királyhoz felterjesztett emlékirata, melyhez melléletképpen *Párvan* már említett „Universitatea națională a Daciei Superioare“ című tanulmányát csatolta. Ghibunak a regáti szellemre és az 1922-es erdélyi közállapotokra vonatkozó megállapításait innen idéztem. Az 1939-i kiadvány — *Ghibu* jubileumi előadása — az egyetem elrománosítását írja le, idézve többek között *Iorga* véleményét a „bitorlásról“ és az átvétel nehézségeiről. Az egyetem megnyitása és felavatása, valamint az erre vonatkozó román és külföldi vélemények részletes leírása az egyetem által kiadott „Serbările pentru inaugurarea Universității din Cluj“ (Bukarest, 1920) című hivatalos beszámolóban található. Tanulmányom idevágó idézetei innen valók. Az egyetem kiadásairól *Ghibu* közölt összehasonlító kimutatásokat 1929-es munkájában. Az anyagi helyzetre sok adat van az évkönyvekben. A tanárok politizálásáról, közéleti és erkölcsi dolgaikról részletesen írtak a Kolozsváron megjelenő „Patria“ és „România Nouă“ című nemzeti-parasztpárti román lapok. *Ștefănescu-Goangă*, *Pamfil* és mások ügyeiről ugyanott. Az 1938-as új főiskolai törvény indokolását l. *Călinescu M. Armand*: *Noul Regim, Cuvântări*, 1938—39, Bukarest, 1939. 61, 68. l. Az egyetem tudományos tevékenységét az első 10 évről összefoglalta *Crăciun Ioachim* egyetemi magántanár „Activitatea științifică la Universitatea Regele Ferdinand I. din Cluj, în primul deceniu 1920—30 (Kolozsvár, 1936.) román és francia szöveggel, meglehetősen célzatos beállításban. Az egyetemi tanárok egyetemen kívüli tevékenysége nyomon kísérhető a „Revue de Transylvanie“—ból, az *Astra* francia nyelvű, antirevizións folyóiratából ; az orvostanások népegészségügyi munkája a „Buletin Eugenic și Biopolitic“, valamint a „Transylvania“ ugyancsak az *Astrától* kiadott folyóiratokból. Az egyetemi tanárok EME ellenes tevékenységéről beszámolnak az Erdélyi Múzeum című folyóiratban közölt titkári jelentések. *Ghibu* üzelmeire nézve l. *Pop Valérnak* „Acordul dela Roma“ című, 1934-ben megjelent könyvét. Az egyetemi hallgatóságra vonatkozó statisztikai adatok az évkönyvekből valók. A hallgatók és tanárok viszonyáról és a diákok politizálásáról időnként román és magyar lapok egyaránt beszámoltak.

★

VITÉZ NAGY IVÁN

A SZÁMŰZETÉS ÉVEI SZEGEDEN 1920—1940

A szegedi főiskolai törekvések történelmi előzményeiről szorgalmas kutatómunkával összeállított kitűnő tanulmány állt rendelkezésünkre *Gál Ferenc*: Főiskolai törekvések Szegeden. 1790—1922 (Szeged, 1928, Hírlapkiadó), az idézeteket is innen vettük. A harmadik egyetem felállítása körül lefolyt évtizedes vitáról írtak *Lánczy Gyula* : A harmadik egyetem és felsőoktatásunk reformja (Budapesti Szemle 1883.). — *Grósz*

Emil: A harmadik egyetem (Budapesti Szemle 1895). — *Mihálkovicz Géza*: Mikor és hol állítsák fel a harmadik egyetemet? (Budapest, 1895.) — *Waldapfel János*: Egyetemeink szaporítása (Budapesti Szemle, 1902.). — *Láng Lajos*: A harmadik egyetem. Rektori székfoglaló (Budapest, 1905.). — *Sziklay János*: Három egyetem. Pozsony, Szeged, Kassa. (Budapest, 1907.) — *Szmollényi*: Küzdelmeink az egyetemért. (Szeged, 1910.)

A Kolozsvárról való menekülést követő időkről *Márki Sándor* írt az egyetem félszázados jubileuma alkalmával: „A magyar kir. Ferenc József tudományegyetem története. 1872—1922.“ címen megjelent munkájában (Szeged, 1922, Városi Nyomda). Több nyelven megjelentetett az egyetem ebből az alkalomból még egy húszoldalas ismertetést is „A Kolozsvárt 1872-ben alapított és Szegeden 1921-ben újra megnyitott magyar kir. Ferenc József tudományegyetem történeté“-t, valamint ugyancsak több nyelven kiadott egy felhívást az egyetem kiüldözése ügyében a világ összes egyeteméhez. A félévszázados jubileumról a tanács külön kötetben számolt be „A magyar kir. Ferenc József tudományegyetem ötvenesztendős fennállásának ünnepe. 1922 június 29.“ címmel (Szeged, 1923, Városi Nyomda.). Itt közölték a giesseni egyetem ama latin átiratának szövegét is, amelyből idéztünk. Teljes terjedelmében ez az üdvözlés így hangzik:

Redditae nobis sunt litterae Vestrae humanissimae quibus nos ad celebranda Semisaecularia Vestra hospitaliter invitastis.

Hanc vocationem quominus misso ad festos dies legato sequamur temporum iniquitate impediti nihilo minus sincere congratulamur Vobis peracta prima decem lustra.

Quod vero post calamitates belli infelicissimi translata Academiae Vestrae sede terram non animum mutastis id faustum nobis auspiciū videtur animi fortis impavidique.

Itaque Vobis sociis olim armorum nunc malorum feliciorum progressum et speramus et optamus ut ruptis vinculis ac florentibus denuo regni Vestri rebus saeculum peragatis.

Valete. Dabamus Gissae Kal. Juniis.

Dr. Roloff h. t. Rector.

Az egyetemi építkezésekről a Kir. Magyar Egyetemi Nyomda kiadásában jelent meg *Régi-Rerrich Béla*: „A szegedi templom“ című emlékalbum. Innét idéztük Ybl Ervin tanulmányát és Kertész K. Róbert szépveretű megállapítását Klebelsberggről. A Fogadalmi Templom-tér pályázatának jelentőségéről Fábján Gáspár írt a Magyar Építő Művészet 1928. évi 2-ik számában; ugyanott a tervpályázat bírálati jegyzőkönyvét is közzétette. Az elkészült templomtérrel ugyanennek a folyóiratnak 1930. évi 12-ik számában Ybl Ervin és Wannemacher Fábján számolt be. A költségekre vonatkozóan Márkus Artúr kultuszminisztériumi számvevőszéki igazgató úr volt szíves adatait rendelkezésemre bocsátani.

Az egyetem folyó életéről a kiadott „Évkönyvek“ és „Beszámolók“ nyújtottak tájékoztatást. Az 1930—31-ik évi Beszámolóból való Kovács Ferenc akkori rektor magnificusnak Klebelsberg grófról mondott méltatása. A tanárok tudományos munkásságát illetően Puskás Endre jelenlegi könyvtárigazgató úr volt szíves az Actá-k adatait rendelkezésemre bocsátani. Onisifor Ghibu „Universitatea Daciei Superioare“ címmel (Bucarest, 1929) kiadott tanulmányában tette szóvá a kolozsváriak működését. Az egyetem külföldi kapcsolatairól 1930. október 24-én a záróközlés ünnepe szövegében szólt Jeney Endre (közzétéve az 1930—31. évi Beszámoló 79. s. köv. lapjain), eszerint az addig eltelt nyolc év alatt a tanári kar és a tudományos segédzsemezlyet, nem tekintve a népszerű ismertető és a szakosztályi előadások tekintélyes számát, összesen 2.533 kisebb-nagyobb önálló tanulmányt közölt nyomtatásban, a tankönyvek közül pedig 2 német, 1 angol és

I japán fordításban is megjelent ; 35 német, osztrák, francia, angol, amerikai és finn folyóiratnak voltak az egyetemen rendes munkatársai, 52 külföldi kongresszuson vettek részt a tanárok és 59 külföldi tudományos társulatnak tagságával dicsekedhetnek.

A zárókövetéti ünnepségen említett Klebelsberg-beszédet „Világválságban“ címmel az Athenaeum által kiadott gyűjteményes munkájából idéztük. Szent-Györgyi Nobel-díjas munkásságának eredményei 1937-ben az Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco Josephinae, Sectio : Medicorum sorozat 9-ik kötetében jelentek meg „Studies on biological oxidation and some of its catalysts (C, dicarboxylic acids, vitamin C and P etc.)“ címmel, munkássága méltatásakor pedig felhasználtam azt az előterjesztést, amelyet díszdoktorrá való avatása ügyében Fröhlich, Gelei, Győrffy és Kiss professzorok nyújtottak be a bölcsészettudományi karhoz.

Csekey István : A szegedi egyetem (Városköltura, 10. évf. 10. és 11. sz.)

A könyvtárra vonatkozóan *Bibó István* „Könyvtáraink racionalizálása. A szegedi egyetemi könyvtár tizenkét éve“ (Szeged, 1933) és *Sulica Szilárd* „A szegedi egyetemi könyvtár válságos helyzete“ (Szeged, 1939) címmel írtak. Az ifjúság szociális ellátottságáról lásd részletesen e kötetben *Rudai Rezső*: „Diákjóléti munka a Ferenc József tudományegyetemen“ című tanulmányát.

A befejező szakasz Buday-idézete „A Ferenc József tudományegyetem“ című cikkéből való, ez megjelent a Magyar Városok Monográfiája című sorozat „Szeged“ kötetében Budapesten 1927-ben.

★

BISZTRAY GYULA, V. NAGY IVÁN, SZABÓ T. ATTILA ÉS SZALAI BÉLA A KOLOZSVÁRI EGYETEM ÚJJÁSZERVEZÉSE

Zolnai Béla : Erdély egyeteme (Bp. 1940. Minerva-Könyvtár 55.). Előadás a kolozsvári egyetem sajátos szelleméről és hivatásáról. — *Csekey István* Alma Mater Kolozsvariensis (Keleti Újság, 1940. okt.). — *u. a.* : Első előadásom a kolozsvári egyetemen (Ellenzék, 1940. nov. 30.). *u. a.* : Kolozsvári diákemlékek (Keleti Újság, 1940. dec. 8.). — *vitéz Nagy Iván* : Kolozsvár egyetemi klinikái. Bp. 1941. (Klly. a Magyar Kórház 1941. évf. 8. sz.). — *u. a.* : Erdély egyeteme. (Egyetemi Élet, 1941. évf. 1—4. sz.). — *u. a.* : La Università della Transilvania (Rassegna d'Ungheria, 1941. dec.). — *Szabó T. Attila* : Az erdélyi tudománypolitika kérdéséhez (Hitel 1940—41. évf.).